

A7/N7 Zuidelijke Ringweg Groningen, fase 2

OTB/MER Deelrapport cultuurhistorie

Definitief

Opdrachtgever:
Rijkswaterstaat Noord-Nederland

Grontmij Nederland B.V.
Assen, 8 mei 2013

Verantwoording

Titel : A7/N7 Zuidelijke Ringweg Groningen, fase 2
Subtitel : OTB/MER Deelrapport cultuurhistorie
Projectnummer : 312278
Referentienummer : 312278
Revisie : D2
Datum : 08 mei 2013

Auteur(s) : dhr. dr. J.J. Hekman, H. Boon, mr. M. Haan

E-mail adres : janjaap.hekman@grontmij.nl

Gecontroleerd door : ir. M.J. van Dullemen, ir. M. Vrij Peerdeman

Paraaf gecontroleerd :

bla RK

Goedgekeurd door : ir. H. Otte

Paraaf goedgekeurd :

bla [handwritten signature]

Contact : Grontmij Nederland B.V.
Stationsplein 12
9401 LB Assen
Postbus 29
9400 AA Assen
T +31 592 33 88 99
F +31 592 33 06 67
www.grontmij.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	4
1.1	Inleiding.....	4
1.2	Plan- en studiegebied	4
1.3	Leeswijzer	4
2	Wettelijk kader en beleid.....	5
2.1	Inleiding.....	5
2.2	Wettelijk kader cultuurhistorie	5
2.2.1	Monumentenwet	5
2.2.2	Erfgoedverordening gemeente Groningen	5
2.3	Beleid landschap en cultuurhistorie	5
2.3.1	Rijksbeleid.....	5
2.3.2	Provinciaal beleid	6
2.3.3	Gemeentelijk beleid cultuurhistorie	6
3	Beschrijving ingrepen en maatregelen	8
3.1	Beknopte samenvatting ontwerp	8
3.2	Aanlegwerkzaamheden	9
4	Landschappelijke en cultuurhistorische waarden	10
4.1	Inleiding.....	10
4.2	Landschap.....	10
4.3	Cultuurhistorisch waardevolle gebieden (historisch geografie)	11
4.4	Cultuurhistorisch waardevolle structuren	12
4.5	Cultuurhistorisch waardevolle gebouwen (historische bouwkunde)	14
5	Effectanalyse.....	17
5.1	Inleiding.....	17
5.2	Aantasting cultuurhistorisch waardevolle gebieden	18
5.2.1	Effectanalyse.....	18
5.2.2	Samenvatting	23
5.3	Aantasting cultuurhistorisch waardevolle structuren	24
5.3.1	Effectanalyse en beoordeling.....	24
5.3.2	Samenvatting	25
5.4	Aantasting gebouwde monumenten en beschermde gezichten	26
5.4.1	Samenvatting	34
6	Conclusies en aanbevelingen	35
6.1	Conclusies.....	35
6.2	Mitigerende maatregelen	36
7	Literatuurlijst.....	37

Bijlage 1: Overzichtskaart cultuurhistorisch waardevolle gebieden en monumenten

1 Inleiding

1.1 Inleiding

De Zuidelijke Ring Groningen wordt de komende jaren aangepast in het kader van de 'Aanpak Ring Zuid' (ARZ). De bestaande weg wordt verbreed en deels verdiept aangelegd. Voor het project ARZ wordt een m.e.r.-procedure doorlopen. In het kader van het MER wordt aandacht besteed aan de thema's landschap en cultuurhistorie.

Het begrip cultuurhistorie wordt doorgaans onderverdeeld in de volgende thema's:

- Archeologie (cultuurhistorie onder de grond)
- Historische geografie (cultuurhistorisch waardevolle gebieden)
- Historische (steden-) bouwkunde (cultuurhistorische waardevolle gebouwen).

Voor archeologie is een separaat bureauonderzoek opgesteld. Het voorliggende rapport behandelt de thema's historische geografie en historische (steden-)bouwkunde.

De realisatie van het project ARZ kan aanwezige landschappelijke en cultuurhistorische waarden op negatieve wijze beïnvloeden of verstoren. Doel van het onderhavige onderzoek is het in kaart brengen van de eventueel aanwezige landschappelijke en cultuurhistorische waarden in het studiegebied.

Voor u ligt het deelrapport cultuurhistorie. Dit deelrapport behoort bij het OTB/MER A7/N7 Zuidelijke Ringweg Groningen, fase 2. In dit rapport wordt het project aangeduid als Aanpak Ring Zuid (ARZ). Dit deelrapport bevat nadere informatie als toelichting bij de tekst over cultuurhistorie in het hoofdrapport MER.

1.2 Plan- en studiegebied

Voor het project ARZ is een plangebied vastgesteld waarbinnen de werkzaamheden zullen plaatsvinden. Het onderzoeksgebied voor landschap en cultuurhistorie bedraagt een zone van 100 m rondom dit plangebied.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt het wettelijk kader geschetst. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de ingrepen kort toegelicht en wordt in hoofdstuk 4 ingegaan op de cultuurhistorische waarden in het studiegebied. In hoofdstuk 5 is een effectanalyse opgenomen. Hoofdstuk 6 bevat enkele conclusies en aanbevelingen.

2 Wettelijk kader en beleid

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het relevante wettelijk kader geschetst. Met 'wettelijk kader' wordt hier bedoeld op wet- en regelgeving die specifiek gericht is op cultuurhistorie (voor landschap is er geen specifieke sectorale wet- en regelgeving van toepassing). Vervolgens wordt ingegaan op het beleid van Rijk, provincie en gemeente voor landschap en cultuurhistorie. Dit beleid wordt door de betrokken overheden gehanteerd bij hun beoordeling van projecten van andere partijen.

In het kader van het MER zijn zowel wetgeving als beleid van belang bij de beoordeling van de effecten van de activiteit op landschap en cultuurhistorie.

2.2 Wettelijk kader cultuurhistorie

Hieronder wordt de sectorale wet- en regelgeving voor cultuurhistorie geschetst.

2.2.1 Monumentenwet

Via de Monumentenwet 1988 worden oude gebouwen, historische stads- en dorpsgezichten, historische landschappen en archeologische monumenten beschermd, vanwege hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde.

Rijksmonumenten vallen onder het beschermingsregime van de Monumentenwet. Dit regime houdt in dat er een vergunningplicht geldt voor ingrepen die gevolgen kunnen hebben voor het monument. Ook provinciale en gemeentelijke monumenten vallen onder de Monumentenwet.

In het studiegebied bevinden zich meerdere Rijksmonumenten en één beschermd stadsgezicht (zie hoofdstuk 3).

2.2.2 Erfgoedverordening gemeente Groningen

In deze verordening zijn regels neergelegd voor de beoordeling van activiteiten met mogelijke effecten op gemeentelijke en andere monumenten. Hoofddoel is de instandhouding van de monumenten. Aanvragen om een vergunning worden voorgelegd aan een onafhankelijke monumentencommissie. Deze commissie brengt advies uit aan het bevoegd gezag (het college van B&W). B&W besluiten vervolgens over de vergunningverlening.

In het studiegebied bevinden zich meerdere gemeentelijke monumenten (zie hoofdstuk 3).

2.3 Beleid landschap en cultuurhistorie

2.3.1 Rijksbeleid

Structuurvisie Infrastructuur en Milieu

Het Rijksbeleid voor cultuurhistorie is gericht op rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. In aanvulling op dit bestaande beleid zijn voor de periode 1940-1965 zijn 30 'wederopbouwgebieden' geselecteerd, die gezamenlijk de maatschappelijke dynamiek van de Wederopbouw van ons land na de Tweede Wereldoorlog verbeelden. In Groningen is de wijk De Wijert Noord aangewezen als wederopbouwgebied.

Visie Erfgoed en Ruimte (VER)

Deze beleidsvisie is complementair aan en consistent met de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte. In de VER stelt het Rijk duidelijke prioriteiten ten aanzien van het cultuurhistorisch erfgoed. Het Rijk geeft aan welke cultuurhistorische gebieden en opgaven van (inter)nationaal belang worden geacht. Voor de komende vijf jaren heeft het Rijk de volgende prioriteiten voor het gebiedsgerichte erfgoedbeleid aangewezen:

1. Werelderfgoed: samenhang borgen, uitstraling vergroten
2. Eigenheid en veiligheid: zee, kust en rivieren
3. Herbesteding als (stedelijke) gebiedsopgave: focus op groei en krimp
4. Levend landschap: synergie tussen erfgoed, economie, ecologie
5. Wederopbouw: tonen van een tijdperk

Voor het project ARZ is met het – ook in de SVIR genoemde – wederopbouwgebied De Wijert Noord van belang.

Visie Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp (VARO)

In deze beleidsvisie is het architectuurbeleid voor de periode 2009-2012 opgenomen. De visie bevat drie nieuwe speerpunten die bijdragen bij aan een structurele versterking van de architectuur en het ruimtelijk ontwerp in de inrichting van Nederland. Het gaat om de volgende speerpunten:

- het verankeren van het ontwerp in rijksprojecten en –programma's ('Ontwerp voorop');
- het versterken van de positie van stedenbouw en regionaal ontwerp;
- het bevorderen van herbesteding en herontwikkeling van waardevolle gebouwen en gebieden die hun functie verliezen.

De VARO is de opvolger van de Nota Belvedere. Het gedachtegoed van de Nota Belvedere (cultuurhistorie als vertrekpunt en inspiratiebron voor de ruimtelijke inrichting) krijgt een vaste plaats in het rijksbeleid.

2.3.2 Provinciaal beleid

Provincie Groningen

Het provinciale beleid voor cultuurhistorie is opgenomen in het Provinciaal Omgevingsplan 3 (POP3, 2009-2013). Volgens dit plan moet cultuurhistorie een uitgangspunt zijn bij landschap(sontwikkeling) en ruimtelijke ordening. De stadsranden vormen de overgang naar het omringende buitengebied met daarin verschillende landschapstypen. De provincie wil de verdere ontwikkeling van de stad Groningen in de stadsranden aan laten sluiten op de kernkarakteristieken van het ommeland en daarbij zoeken naar wederzijdse versterking. Naast het behoud van de fysieke kernkwaliteiten van het landschap, is het provinciaal beleid tevens gericht op behoud van stilte en duisternis.

Provincie Drenthe

Een deel van het studiegebied ligt in de provincie Drenthe. Dit betreft het deel ten westen van het Omgelegde Eelderdiep en ten zuiden van de A7. In de Omgevingsvisie van de provincie Drenthe (2010) is benoemd dat dit gebied landschappelijke kwaliteiten heeft als beekdal (benedenloop van het Eelderdiep). De kwaliteit van dit beekdallandschap bestaat uit openheid. Naast het behoud van de fysieke kernkwaliteiten van het landschap, is het provinciaal beleid gericht op behoud van stilte en duisternis. Het Natura 2000-gebied Leekstermeer is aangemerkt als stiltegebied.

2.3.3 Gemeentelijk beleid cultuurhistorie

In de beleidsnota's "Van Ethiek naar Strategie" (1995) en "Toen voor Straks" (2000) wordt aangegeven hoe de gemeente wenst om te gaan met haar monumenten.

'Van ethiek naar strategie' (gemeente Groningen, 1996)

Volgens de nota "Van Ethiek naar Strategie" is het doel van de gemeentelijke monumentenzorg om de historisch gegroeide ruimtelijke ordening en het gebouwde erfgoed in zijn volle omvang en diversiteit, te beheren, te laten functioneren en te verrijken met bijdragen uit onze tijd.

'Toen voor straks' (gemeente Groningen, 2000)

Het gemeentelijke beleid beperkt zich niet tot de wettelijke taken. De gemeente streeft daarnaast naar verbreding en verdieping van de monumentenzorg door:

- integratie met andere disciplines op het gebied van de ruimtelijke ordening
- inbedding en verankering van onderzoek en documentatie

Deze twee punten zijn uitgewerkt in de nota "Toen voor Straks". Deze nota onderscheidt de volgende cultuurhistorische disciplines: archeologie, bouwhistorie en architectuur- en stedenbouwhistorie. Voor al deze disciplines geldt: inventariseren, waarderen en selecteren. Op basis hiervan kan in het ruimtelijke ordeningsproces een gemotiveerde en transparante keuze worden gemaakt voor behoud of vernietiging van cultuurhistorische waarden. Ingeval van vernietiging zal documentatie moeten plaatsvinden. Met dit beleid is aansluiting gezocht bij het Verdrag van Malta (1992) en Wet op de Archeologische Monumentenzorg (in 2007 opgenomen in de Monumentenwet 1988).

Groenstructuurplan 'Groene Pepers'

De groenstructuurvisie 'Groene Pepers' doet uitspraken over de kwaliteit, kwantiteit en de betekenis van het groen in de stad. In dit plan worden 'kroonjuwelen' benoemd. Dit zijn groengebieden met een extra bescherming vanwege hun cultuurhistorische waarde. Het Stadspark en het Sterrebos zijn gedeeltelijk aangemerkt als 'kroonjuweel'. Dit zijn bijzondere locaties in de stad, waar cultuurhistorische en ecologische waarden samen leiden tot hoge omgevingskwaliteit. Het gemeentelijk beleid en beheer is hier sterk gericht op bescherming en instandhouding van deze kwaliteiten.

Bestemmingsplannen

Voor delen van het studiegebied zijn recent bestemmingsplannen vastgesteld. In de toelichtingen bij deze bestemmingsplannen is vaak aandacht besteed aan cultuurhistorische waarden in het plangebied van het bestemmingsplan.

3 Beschrijving ingrepen en maatregelen

3.1 Beknopte samenvatting ontwerp

Hieronder wordt per tracédeel een beknopte omschrijving gegeven van de ingrepen die nodig zijn om het ontwerp in de eindfase te realiseren. Het betreft hier ingrepen met een permanent karakter.

Afslag Hoogkerk tot afslag Corpus den Hoorn

Tussen Hoogkerk en de dubbele rotonde bij de afslag Corpus den Hoorn wordt de huidige vluchtstrook ingericht als weefvak. De breedte van weg blijft gelijk: het weefvak komt op de plaats van de huidige vluchtstrook. De hoofdvorm van het talud wordt hier niet aangepast.

Afslag Corpus den Hoorn tot Vrijheidsplein

De rotondes bij afslag Corpus den Hoorn worden gehandhaafd. Wel worden op dit tracédeel bypasses/afritten/toeritten aangelegd op het bestaande talud.

Vrijheidsplein

Het Vrijheidsplein wordt ongelijkvloers. De hoofdvorm van het talud van de hoofdrijbaan wordt gehandhaafd. Er wordt een nieuwe verbindingsweg tussen de A7 vanuit Drachten en de Westelijke Ringweg aangelegd. Deze verbinding loopt langs de vijver aan de Donderslaan en gaat vervolgens als een dive onder richting de Westelijke Ringweg. De dive onder bestaat een betonnen bak met daarin twee rijstroken. De rijstroken liggen op ca. 3,5 meter onder het oorspronkelijke maaiveld (de bakconstructie gaat dieper).

Westelijke Ringweg

De Westelijke Ringweg ten noorden van het Vrijheidsplein wordt opgehoogd. Onder de Westelijke ringweg door wordt onder maaiveld een verbinding gelegd tussen de Leonard Springerlaan en een oprit naar de A7 richting Drachten. Aan de oostzijde van de Westelijke Ringweg worden rijbanen aangelegd buiten het bestaande wegprofiel (het talud wordt hier verbreed). De afrit vanaf de Westelijke Ringweg (uit noordelijke richting) naar de A7 richting Drachten wordt verlengd. Deze ingreep vindt deels plaats binnen en bestaande wegprofiel en talud.

Tussen Vrijheidsplein en Julianaplein

Op dit deel wordt de huidige hoofdrijbaan aangepast naar 2x4 rijstroken. Voor deze aanpassing zal de hoofdvorm van het talud worden aangepast. De voet van het talud wordt deels verplaatst maar blijft ten zuiden van de Expositielaan en ten noorden van Laan van de Vrede.

Julianaplein

Het Julianaplein wordt ongelijkvloers. In verband hiermee wordt de hoofdrijbaan circa 5 meter verhoogd. Hieronder komen diverse verbindingswegen tussen de A7, A28 en het Emmaviaduct. De aanwezige taluds veranderen. De verbinding tussen de A7 vanuit het oosten met de A28 betreft een dive onder. Dit is een betonnen bak met 2 rijstroken, de rijstroken liggen op ca 3 meter onder het oorspronkelijke maaiveld (de bakconstructie gaat dieper). Het extra ruimtebeslag van het vernieuwde plein ligt vooral in het zuidoostelijke kwadrant (vijver Papiermolenlaan, Helpdiepe, groenstrook ten zuiden van Brailleweg) en het noordoostelijke kwadrant (groenstrook ten noorden van de Rijksweg).

A28

De hoofdvorm van het talud van de A28 ten zuiden van het Julianaplein wordt gehandhaafd. Ten noorden van de Van Ketwich Verschuurlaan worden op het talud van de A28 enkele nieuwe verbindingsbanen aangelegd.

Tussen Julianaplein en Hereweg

Op dit deel wordt de huidige hoofdrijbaan aangepast. De hoofdrijbaan wordt bij het Julianaplein verhoogd, en gaat richting Hereweg naar beneden tot onder het maaiveld. Voor deze aanpassingen zal de hoofdvorm van het talud worden aangepast. Deels wordt de voet van het talud verplaatst (met name aan de zuidzijde). Op dit tracédeel wordt een parallelstructuur aangelegd langs de Maaslaan.

Verdiepte Ligging (Hereweg tot Oude Winschoterdiep)

Tussen de Hereweg en het Oude Winschoterdiep ligt de Zuidelijke Ringweg onder het maaiveld. De Zuidelijke Ringweg komt te liggen in een 'bak' (verdiepte ligging). Op het diepste punt ligt de weg op ca 9 meter onder het oorspronkelijke maaiveld (de bakconstructie gaat nog iets dieper dan de weg). De lengte van de bak bedraagt ca 1250 meter en de breedte ca 36 meter (hoofdrijbaan incl. wanden). De bak wordt 'in den natte' aangelegd. Er wordt vanuit gegaan dat de damwanden of diepwanden worden aangebracht tot een diepte van ca. 2 x de diepte van de bak.

De N7 komt in het Oude Winschoterdiep naar boven. Hier is het Oude Winschoterdiep niet meer watervoerend. Het Oude Winschoterdiep is dus afgesloten ter plaatse van de doorsteek van de Zuidelijke Ringweg. Rondom de 'verdiepte ligging' vinden de volgende aanpassingen plaats:

- Nieuwe verbindingsweg van Brailleweg naar Hereweg (parallel aan Maaslaan);
- Aanpassingen Hereweg (binnen bestaand wegprofiel).

Europaplein

Vanaf het Oude Winschoterdiep loopt de hoofdrijbaan van de N7 omhoog. Ter plaatse van het Europaplein ligt de N7 tot circa 2 meter hoger dan in de huidige situatie. Voor deze aanpassingen zal de hoofdvorm van het talud worden aangepast. In het zuidoostelijke kwadrant van het Europaplein wordt een nieuwe weg aangelegd tussen de A7 en de Europaweg (oude A7) en de Bornholmstraat. Deze weg loopt over de oeverzone van de skivijver. In het zuidwestelijke kwadrant wordt de huidige verbinding tussen de A7 en de Europaweg overbodig; hier komt ruimte vrij.

Driebond en Eemspoort

Tussen het Europaplein en het knooppunt Euvelgunne krijgt de N7 drie rijstroken in westelijke richting en twee in oostelijke richting (nu is dat 2x2). Ter hoogte van de Stettinweg komt een nieuwe aansluiting op bedrijventerrein Driebond (noordzijde) en Eemspoort (zuidzijde). Ten behoeve van deze nieuwe aansluiting zal het bestaande talud in oostelijke richting worden verlengd.

Euvelgunnetracé

De verbindingsoog naar het zuiden (richting Hoogezand) wordt verdubbeld van 1 naar 2 rijstroken. In het verlengde van deze verbindingsoog komt een weefvak. Deze aanpassingen leiden echter niet tot wijzigingen in de hoofdvorm van het talud en de bermlopen.

3.2 Aanlegwerkzaamheden

In de aanlegfase zullen in het plangebied diverse werkzaamheden worden uitgevoerd die ook gevolgen kunnen hebben op bodem, water, natuur e.d. De details van deze ingrepen zijn nu nog niet bekend. In de effectanalyses wordt wel rekening gehouden met werkzaamheden, bodemingrepen, e.d. in het gehele plangebied.

4 Landschappelijke en cultuurhistorische waarden

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de landschappelijke en cultuurhistorische waarden in het onderzoeksgebied beschreven (het onderzoeksgebied voor dit thema is 100 meter rondom het plangebied).

De begrippen landschap en cultuurhistorie vertonen overlap. Het landschap heeft een ontstaansgeschiedenis, die van cultuurhistorische waarde kan zijn. Anderzijds kunnen landschappen ook los van hun ontstaansgeschiedenis waarden hebben vanwege hun visueel-ruimtelijke verschijningsvorm (bijvoorbeeld openheid).

Voor landschap zijn in dit hoofdstuk de (kern)kwaliteiten weergegeven, zoals deze zijn benoemd in de Provinciale Omgevingsplannen van Groningen en Drenthe.

Daarnaast worden de cultuurhistorische waarden in het studiegebied beschreven. Hierbij wordt ingegaan op historische geografie en historische (steden-)bouwkunde.

Voor het beschrijven van de cultuurhistorische waarden is gebruik gemaakt van de Cultuurhistorische Waardenkaart van de gemeente Groningen. Hierop zijn alle Rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en beschermde stadsgezichten weergegeven. Voor de beschrijving van de waarden/kwaliteiten van monumenten is gebruik gemaakt van de “redengevende omschrijving” die in deze CHW-kaart is opgenomen en die is gebaseerd op de aanwijzingsbesluiten. Voorts is gebruik gemaakt van andere bronnen zoals de ontwerp-structuurvisie Infrastructuur en Milieu en diverse bestemmingsplannen.

Bij de beschrijving van de waarden wordt ook (conform de Handreiking cultuurhistorie in m.e.r. en MKBA van RCE) ingegaan op de huidige fysieke, inhoudelijke en beleefde kwaliteit van het object. Dit is nodig om in het volgende hoofdstuk de effecten goed te kunnen bepalen.

De waarden worden ‘van groot naar klein’ beschreven. Eerst wordt gekeken naar het landschap, dan naar cultuurhistorisch waardevolle gebieden, vervolgens naar cultuurhistorisch waardevolle structuren en ten slotte naar cultuurhistorisch waardevolle gebouwen.

4.2 Landschap

Aan de westzijde ligt aan de zuidzijde van de A7 het beekdal van het Eelderdiep. In het provinciaal omgevingsplan van Drenthe is dit beekdal aangemerkt als landschappelijke kernkwaliteit. Het beleid is gericht op behoud van openheid. Aangezien de ingrepen hier op het bestaande talud plaatsvinden, is er geen sprake van fysieke aantasting van de kernkwaliteiten.

Aan de oostzijde ligt de A7 op de huidige grens van stad en land. Oostelijk van de huidige A7 begint het wegdorpenlandschap op zand, veen en klei. Dit landschap zal in de autonome ontwikkeling echter transformeren in het woongebied Meerstad. In het kader van het project ARZ zijn geen ingrepen voorzien op de grens van stad en land. Er is dus ook geen sprake van fysieke aantasting van kernkwaliteiten.

4.3 Cultuurhistorisch waardevolle gebieden (historisch geografie)

Van west naar oost liggen in het studiegebied de navolgende cultuurhistorisch waardevolle gebieden. Hierbij is tevens aangegeven of het gebied een monumentale status heeft, en zo ja, welke status dit is. De ligging van de gebieden is (met uitzondering van het gebied De Wijert Noord) ook weergegeven op de overzichtskaart in bijlage 1.

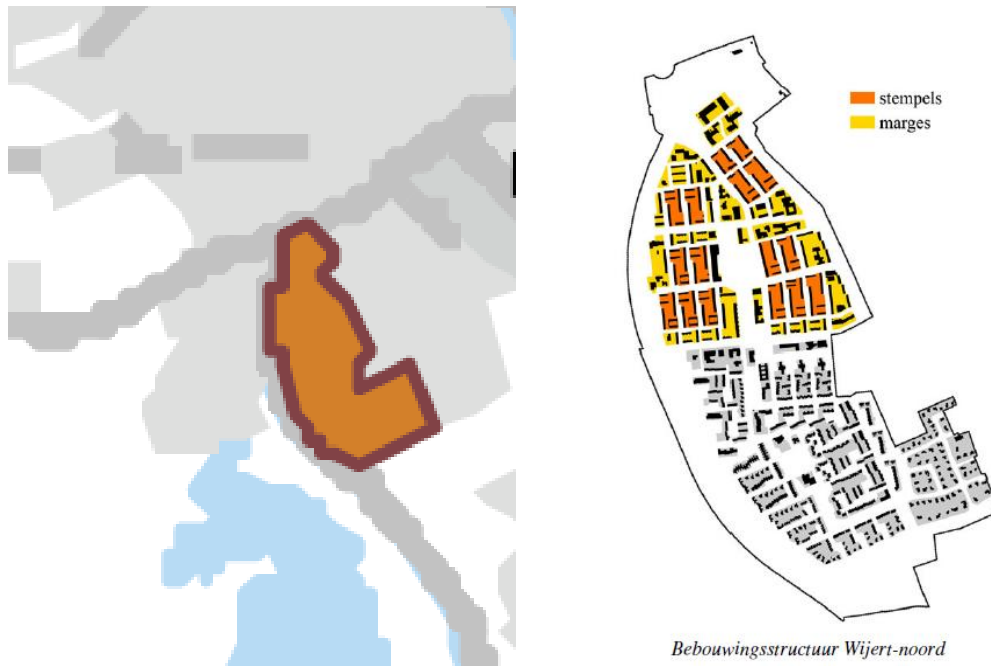
Stadspark (gemeentelijk monument)

Aangelegd vanaf 1913 door de industrieel W.A. Scholten en gemeentearchitect Mulock Houwer en ontworpen door tuinarchitect Leonard Springer in Engelse landschapsstijl vormt dit park een belangrijk groenelement in het zuidoosten van de stad Groningen. In het recente verleden zijn op meerdere plekken delen van het oorspronkelijke park verdwenen door de aanleg van gebouwen en wegen. Het huidige park is als gemeentelijk monument beschermd. Een belangrijk cultuurhistorisch element is de Concourslaan (noord). Deze laan vormt de hoofdonthuizing van het park. De oude laanbeplanting langs de Concourslaan (noord) is recent vervangen.

In de huidige situatie wordt het monument doorsneden door de bestaande Westelijke Ringweg. Ter plaatse van deze doorsnijding is de fysieke kwaliteit van het monument aangetast. Dit geldt ook voor de beleefde kwaliteit. Vanuit de cultuurhistorische waardevolle Concourslaan (noord) is de doorsnijding van de Westelijke Ringweg goed beleefbaar.

De Wijert Noord (wederopbouwgebied ontwerp-Structuurvisie Infrastructuur en Milieu)

In de rijksstructuurvisie is de wijk De Wijert-Noord aangewezen als wederopbouwgebied. De specifieke kwaliteiten van dit gebied zijn in de rijksstructuurvisie zelf niet genoemd. In de toelichting bij het bestemmingsplan De Wijert (2010) is vermeld dat de woonbebouwing in de Wijert-Noord, volgens de naoorlogse filosofie, systematisch is opgebouwd. Dit geldt voor zowel de verkaveling als voor de bouw van de woningen zelf. De bebouwing is opgebouwd uit stempels die in een strak patroon zijn geplaatst. De bebouwing die niet binnen de stempels valt, fungeert voornamelijk als verbindend of aansluitend element om de stempels op de omgeving aan te laten sluiten. Deze verbindende elementen in de structuur worden marges genoemd. Kenmerkend voor de stempelbouw is het uniforme uiterlijk van de bebouwing. Individuele expressie vindt enkel plaats in de woningen of, waar aanwezig, in de tuinen. In de huidige situatie wordt De Wijert-Noord niet doorsneden door de Zuidelijke Ringweg of de A28. De cultuurhistorische kwaliteiten worden niet door deze snelwegen beïnvloed.

Figuur 4.1 Begrenzing 'wederopbouwgebied' in ontwerp-structuurvisie Infrastructuur en Milieu (links) en stedenbouwkundige structuur uit bestemmingsplan De Wijert (2010) (rechts).

Papiermolen (Rijksmonument)

Dit openluchtzwembad is gebouwd in 1955 naar een ontwerp van Jacobus Koolhaas, die als architect bij de dienst Gemeentewerken van de gemeente Groningen werkzaam was. De inspiratie voor dit bad komt onder meer van het Olympische bad in Helsinki. De kleurrijke badmeesterpost ligt centraal in het complex met verschillende baden eromheen en een met een glazen dak bedekt kleedgebouw. De woning achter de parkeerplaats deed vroeger dienst als directeurswoning van het zwembad en maakt tevens integraal deel uit van het rijksmonument en van de cultuurhistorische waarde van dit monument. Bij de beschrijving van gebouwen in paragraaf 4.5 wordt specifiek ingegaan op deze woning. In totaal betreft het acht afzonderlijke monumenten, waarvan zeven binnen één contour. In de huidige situatie ligt de weg op korte afstand van het monument, en heeft daardoor enige negatieve invloed op de beleefde kwaliteit (o.a. aanwezigheid hoog talud).

Zuiderbegraafplaats en RoomsKatholieke begraafplaats (geen monumentstatus)

De Zuiderbegraafplaats in Groningen is in 1827 aangelegd. De Zuiderbegraafplaats werd buiten de stadspoorten aangelegd. De begraafplaats zelf is geen beschermd monument. Wel zijn de portierswoning en het grafmonument van de familie Scholten rijksmonumenten. De Rooms-Katholieke begraafplaats werd aangelegd in 1872 op een terrein ten zuiden van de Zuiderbegraafplaats. In de huidige situatie ligt de weg op korte afstand van de begraafplaatsen, en heeft daardoor enige negatieve invloed op de beleefde kwaliteit (o.a. aanwezigheid hoog talud).

Sterrebos (gemeentelijk monument)

Dit park is in oorsprong aangelegd in 1765 ten zuiden van de stad Groningen en het voormalige dorp Helpman naar ontwerp van stadshovenier J.G. Becker (1730-1785). In 1882-1883 is het park aan de zuidkant uitgebreid en vergraven in de Engelse landschapsstijl naar ontwerp van tuinarchitect L.P. Zocher. In de huidige situatie wordt het Sterrebos doorsneden door de Zuidelijke Ringweg. De weg heeft een negatieve invloed op de huidige fysieke kwaliteit van het gebied. Daarnaast is er sprake van negatieve invloed op de beleefde kwaliteit (o.a. aanwezigheid hoog talud). De Theekoepel in het Sterrebos (=rijksmonument) wordt behandeld bij de gebouwen monumenten.

Beschermd stadsgezicht Oosterpoort-Oost

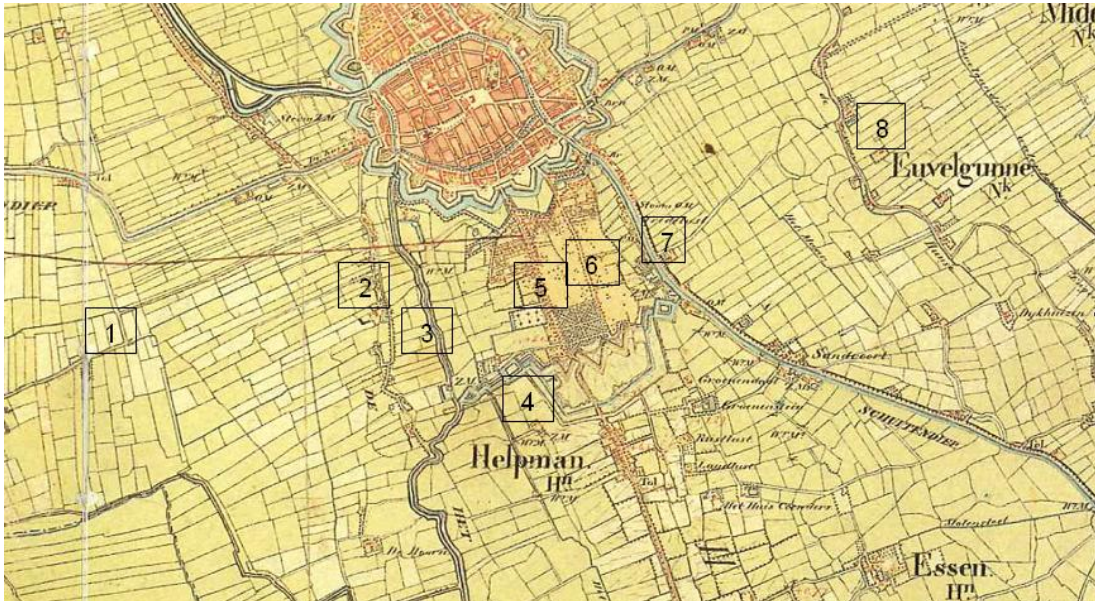
Aan de noordzijde van de zuidelijke ringweg ongeveer ter hoogte van de Hunzehaven ligt het beschermd stadgezicht Oosterpoort Oost. Deze woonwijk is in 2000 aangewezen als beschermd stadsgezicht vanwege de bijzondere architectonische waarden en stedenbouwkundige aanleg die kenmerkend is voor de periode 1870-1910.

4.4 Cultuurhistorisch waardevolle structuren

Van west naar oost liggen in het studiegebied de navolgende cultuurhistorisch waardevolle structuren:

- Hoornse Diep en Hoornse dijk
- Helperdiepje
- Hereweg en Oosterweg
- Oude winschoterdiep
- Hunzezone

Deze structuren zijn weergegeven op onderstaand kaartbeeld van ca 1850. In dit kaartbeeld is ook de Drentse Laan/Peizerweg weergegeven. Deze structuur is na 1850 enigszins belangrijker geworden, maar de structuur is qua cultuurhistorische waarden niet vergelijkbaar met bovengenoemde structuren. Bovendien vinden als gevolg van het project ARZ geen ingrepen plaats ter plaatse van de kruising met de Drentse laan/Peizerweg. Deze structuur wordt daarom in dit deelrapport verder niet behandeld.

Figuur 4.2 Cultuurhistorisch waardevolle structuren (1=Drentse laan/Peizerweg, 2=Hoornse Dijk, 3=Hoornse Diep, 4=Helperdiep, 5=Hereweg, 6=Oosterweg, 7= Oude Winschoterdiep, 8=Hunzezone).

Hoornse Diep en Hoornse dijk

De benedenloop van de Drentse Aa wordt ter plaatse van het studiegebied aangeduid als 'Hoornse Diep'. Deze waterloop is in de 19^e eeuw vergraven door de aanleg van het Noord Willemkanaal. Hierbij is de vorm van het diep zelf verloren gegaan. Parallel aan het Hoornse Diep lag de Hoornse Dijk. Deze dijk lag ten westen van het Hoornse Diep op een afstand van enkele honderden meters (ongeveer waar nu de Paterswoldse weg ligt). Door de bouw van de wijk Corpus den Hoorn is deze structuur verloren gegaan.

Helperdiepje

Het Helperdiepje is een relict van de oorspronkelijke verdedigingslinie "Helperlinie" (zie ook deelrapport archeologie). Het Helperdiepje is een waterloop die de Hondsrug kruist en de systemen van Drentse Aa in het westen en Hunze in het oosten met elkaar verbindt. Het Helperdiepje is grotendeels nog zichtbaar aanwezig. Het uiterste westelijke deel van het Helperdiepje is echter verdwenen door de aanleg van het Julianaplein. Dit heeft enige negatieve invloed op de fysieke kwaliteit (het diepje 'loopt dood'). Daarnaast is er sprake van negatieve invloed op de beleefde kwaliteit (o.a. aanwezigheid druk knooppunt).

Hereweg en Oosterweg

Twee oude toegangswegen tot de stad zijn grotendeels of gedeeltelijk nog als zodanig te herkennen op huidige kaartbeelden: de Hereweg en de Oosterweg. In afbeelding 4.2 zijn de beide hoofdwegen naar het zuiden ter zien. De Hereweg loopt verder door naar het zuiden richting De Punt. De eerste verharde weg was de straatweg van Groningen naar De Punt, die in 1825 gereed was en in 1826 verlengd werd tot Assen. In de huidige situatie worden beide wegen gekruist door de (hoger liggende) Zuidelijke Ringweg. De aanwezigheid van de ZRG heeft enige negatieve invloed op de fysieke kwaliteit van de Hereweg en een sterke negatieve invloed op de fysieke kwaliteit van de Oosterweg. Daarnaast is er bij beide wegen sprake van negatieve invloed op de beleefde kwaliteit (o.a. aanwezigheid hoog talud).

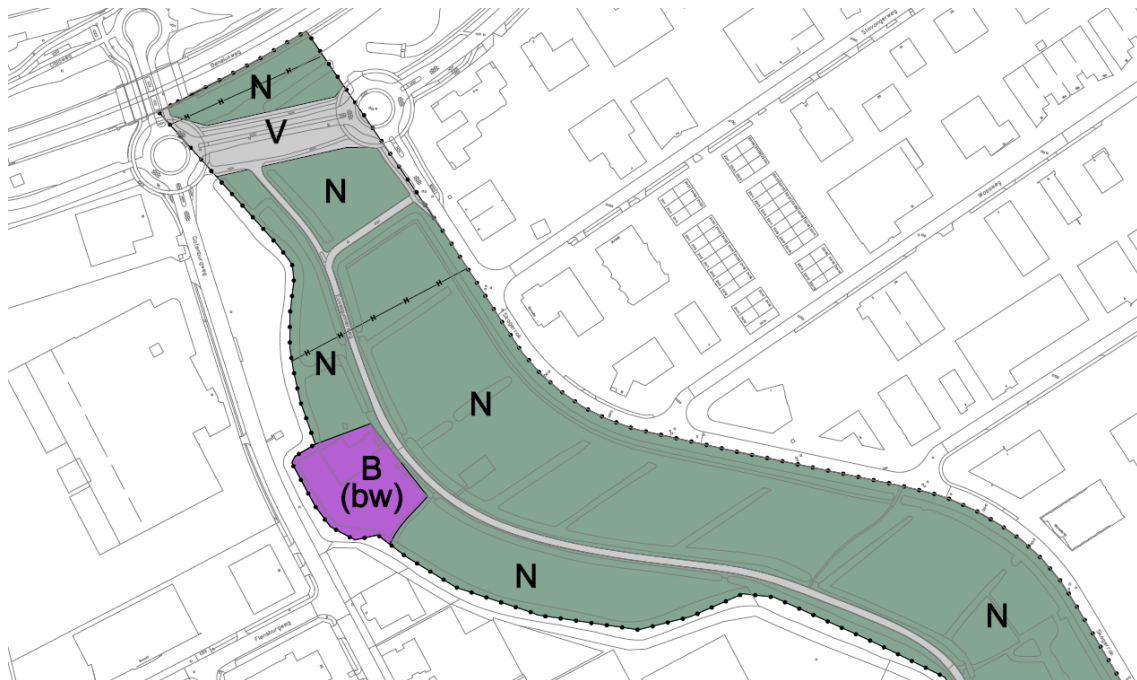
Oude Winschoterdiep

Dit kanaal is in 14^e eeuw gegraven om de Groninger stadsgracht voortdurend van water te voorzien. Ook was het Winschoterdiep van groot belang voor de ontsluiting van de Veenkoloniën en het vervoer van turf naar de stad. De eerste trekvaart van Stad en Lande ging vanaf 1628 over het Winschoterdiep. Vanaf dit jaar liep er een snikkedienst (openbaar vervoer per trekschuit) van Groningen naar Zuidbroek. In de huidige situatie wordt het Oude Winschoterdiep

gekruist door de (op een brug liggende) Zuidelijke Ringweg. De aanwezigheid van de ZRG heeft geen negatieve invloed op de huidige fysieke kwaliteit van het Oude Winschoterdiep. Wel liggen er in het onderliggende wegennet twee zeer lage bruggen, die de fysieke kwaliteit negatief beïnvloeden. Daarnaast is er sprake van negatieve invloed op de beleefde kwaliteit (o.a. aanwezigheid hoog talud).

Hunzezone

In het oostelijke deel van het plangebied liggen nog enkele waardevolle cultuurhistorische landschapsrelicten. De Euvelgunnerweg in het bedrijvenpark Euvelgunne volgt voor een groot deel nog een oude waterloop van de Hunze (zie afbeelding 4.3). Deze weg over een oeverwal van de Hunze, maakte deel uit van het inmiddels verdwenen gehucht Euvelgunne. Aan weerszijden van de meanderende loop en weg liggen nog enkele smalle kavels haaks op de waterloop. In de huidige situatie is de Hunzezone vooral nog zichtbaar ten zuiden van de N7. De zone is hier ook planologisch beschermd via het bestemmingsplan Herziening Eemspoort Hunzezone (2009). Ten noorden van de N7 is de Hunzezone ook deels bewaard gebleven. De Euvelgunnerweg is hier nog aanwezig met groenstroken aan weerszijden en één – buiten het studiegebied gelegen - historisch erf (Groenenborg). Deze groenstroken zijn beschermd via het bestemmingsplan Driebond. De aanwezigheid van de ZRG en overige infrastructuur heeft negatieve invloed op de fysieke kwaliteit van de Hunzezone. Daarnaast is er bij beide wegen sprake van negatieve invloed op de beleefde kwaliteit (o.a. aanwezigheid hoog talud).

Figuur 4.3. Detail plankaart bestemmingsplan Herziening Eemspoort Hunzezone (*B is bedrijven, V is verkeer, N is natuur*)

4.5 Cultuurhistorisch waardevolle gebouwen (historische bouwkunde)

In de directe omgeving van het plangebied bevinden zich een aantal gebouwde monumenten, zowel Rijksmonumenten als gemeentelijke monumenten. Deze zijn op de overzichtskaart in bijlage 1 weergegeven. Hieronder wordt een beknopte samenvatting gegeven van deze monumenten. In algemene zin wordt opgemerkt dat de ZRG in de huidige situatie de objecten niet fysiek raakt. Voor de beleefde kwaliteit geldt in algemene zin dat hoe dichter het object bij de ZRG is gelegen hoe groter de invloed van de ZRG op de beleefde kwaliteit is.

Portieketageflat Laan van de Vrede

Gemeentelijk monument, nr. 104366. Adres Laan van de Vrede nrs 16-31. Portieketageflat, gelegen in het uitbreidingsplan "Corpus den Hoorn" (1954-1960), gebouwd in 1957 in opdracht van de N.V. Bouwkas Nederlandse Gemeenten te Assen naar ontwerp van architectenbureau Klein.

Badmeesterswoning Papiermolen

De Badmeesterswoning staat ten noorden van het eigenlijke zwembadcomplex, op korte afstand van de ZRG (adres: Papiermolenlaan 2). Deze woning is tegenlijk met het zwembad zelf gebouwd als woonhuis voor de directeur. Het woonhuis is cultuurhistorisch gezien onlosmakelijk verbonden met het gehele zwembadcomplex. Het woonhuis maakt ook integraal deel uit van het Rijksmonument Papiermolen en van de cultuurhistorische waarde van dit monument. Voor de omschrijving van het gehele Rijksmonument Papiermolen wordt verwezen naar paragraaf 4.3.

Rivierenbuurt

Woningbouwcomplex Merwedestraat/Scheldestraat (gemeentelijk monument, nr 104367) Ensemble van vier woonblokken van in totaal 124 woningen aan de Merwedestraat en de Scheldestraat, gelegen in de Rivierenbuurt in het stedenbouwkundige uitbreidingsplan "Rabenhaupt" (1952), gebouwd in de periode 1953-55 in opdracht van de Groninger woningbouwvereniging Patrimonium naar ontwerp van architectenbureau Van Wijk & Broos te Groningen.

Merwedestraat 45, voormalige R.K. Huishoudsschool (gemeentelijk monument nr. 104347) Rooms-katholieke Huishoudsschool "St. Bernadette", gebouwd in de periode 1956-1957 in het uitbreidingsplan 'Plan Rabenhaupt' (1952) in opdracht van de St. Wilibrordusvereniging naar ontwerp van de Haagse architect J. Mol.

Merwedestraat 43, voormalig klooster Marienholm (gemeentelijk monument, nr 104356) Rooms-Katholiek klooster "Marienholm", gelegen in het uitbreidingsplan 'Plan Rabenhaupt' (1952) gebouwd in de periode 1957-58 in opdracht van de St. Wilibrordusvereniging naar ontwerp van de architect J. Mol (Den Haag).

Hereweg en Willemstraat

Willemsstraat zuidzijde (rijksmonument, nr. 498445). Arbeiderswoningen, deel uitmakend van de eerste planmatig opgezette bebouwing buiten de zuidelijke vestingwerken van Groningen aan de Willemstraat, als geheel van algemeen belang vanwege zijn cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde, vanwege de ouderdom en gaafheid van de woningen in samenhang met het karakteristieke straatprofiel met oude bomen, en vanwege zijn grote betekenis voor de sociaal-economische geschiedenis van Groningen en voor de ontwikkeling van de volkshuisvesting in de 19de eeuw in het bijzonder.

Hereweg 92 (gemeentelijk monument, nr. 101093). Woonhuis, vrijstaand gesitueerd in de overwegend gesloten, oostelijke gevelwand van de Hereweg op de hoek met de Willemstraat, iets teruggerooid gelegen en aan de zuidzijde voorzien van een brandgang, gebouwd in 1868 in een ambachtelijk-traditionele bouwtrant.

Hereweg 108 t/m 118 (gemeentelijke monumenten, nrs. 101096 t/m 101101). Zes panden aan de oostzijde van de Hereweg (drie ten noorden en drie ten zuiden van de Anna Palownastraat). De panden maken deel uit van het historische bebouwingsbeeld van de Hereweg, de belangrijkste zuidelijke uitvalsweg van Groningen, en daarmee van belang voor de stedenbouwkundige ontwikkeling van dit gebied, dat in het laatste kwart van de 19de eeuw geleidelijk aan verdicht werd met woonhuizen voor de beter gesitueerden.

Zuiderbegraafplaats

Portierswoning Zuiderbegraafplaats (rijksmonument, nr. 486899). Opzichterswoning bij de Zuiderbegraafplaats, opgetrokken in 1864 in een ingetogen eclectische bouwstijl naar ontwerp van stadsbouwmeester J.G. van Beusekom, van algemeen belang vanwege zijn cultuurhistorische

en architectuurhistorische waarde vanwege de opmerkelijke architectonische gaafheid van het exterieur en vanwege zijn ruimtelijk-historische relatie met het complex van de niet van rijkswege beschermenswaardige Zuiderbegraafplaats in Groningen.

Grafmonument Zuiderbegraafplaats (rijksmonument, nr. 485374). Grafmonument van de familie Scholten met ijzeren hekwerk, gesitueerd op de statige Zuiderbegraafplaats (aanleg uit 1828) in Groningen, van algemeen belang vanwege zijn cultuurhistorische en kunsthistorische waarde vanwege de rijke ornamentiek en de toegepaste materialen en vanwege de sociaal-economische en maatschappelijke betekenis

Kapel Katholieke begraafplaats (gemeentelijk monument, nr. 106394)

Kapel met onderliggende crypte, vrijstaand gesitueerd in het zuidoostelijke gedeelte van de Rooms-katholieke begraafplaats, gebouwd in 1879 in opdracht van de Deken van de Sint Martinusparochie naar ontwerp van de bekende architect P.J.H. Cuypers (1827-1921) in neogotische stijl.

Theekoepel Sterrebos (rijksmonument, nr.18504)

In het gemeentelijke monument Sterrebos bevindt zich een theekoepel. Deze theekoepel (Hereweg 122/2) is een Rijksmonument. De koepel stond oorspronkelijk aan de westzijde van de Hereweg en is verplaatst vanwege de aanleg van de ZRG (zie afbeelding 4.4).

Afbeelding 4.4 Kadastrale minuut en moderne topografie met voormalige en huidige locatie van koepel in het Sterrebos

Voormalig Marechausseekantoor (gemeentelijk monument, nr. 106343)

Voormalig marechausseekantoor op adres Hereweg 111, met bijbehorende gemetselde erfafscheidingen en bloembakken, geheel vrijstaand gesitueerd aan de westzijde van de Hereweg op de voormalige vestingterreinen van de Helperlinie (1698), gebouwd in 1934 in opdracht van het Ministerie van Defensie naar ontwerp van rijksbouwmeester H. Hoekstra in een expressie-nistisch-zakelijke Interbellumstijl.

Van Mesdagkliniek (rijksmonument, nr. 483406)

Verlengde Hereweg 128. Cellulaire gevangenis met poortgebouw, gebouwd in 1883 in opdracht van het Rijk naar ontwerp van justitie-architect J.F. Metzelaar in een karakteristieke, eclectische bouwstijl, van algemeen belang uit architectuurhistorisch en stedenbouwkundig oogpunt alsmede van belang als functioneel onderdeel van het complex van de cellulaire gevangenis Groningen.

5 Effectanalyse

5.1 Inleiding

In het kader van de effectanalyse is onderzocht of uitvoering van het project ARZ leidt tot effecten op de in hoofdstuk 4 beschreven cultuurhistorische waarden. Hierbij is het beoordelingskader uit de MER leidend. Dit beoordelingskader is hieronder weergegeven.

Aspect	Beoordelingscriteria	Meeteenheid MER
Cultuurhistorie	Cultuurhistorisch waardevolle gebieden	Mate van aantasting
	Cultuurhistorisch waardevolle structuren	Mate van aantasting
	Monumenten	Mate van aantasting

Bij het bepalen van effecten van de plannen voor de Zuidelijke Ringweg is het van belang om de omvang van de verandering ten opzichte van de fysieke uitgangssituatie (referentiesituatie) te bepalen. Door de omvang van het effect te vermenigvuldigen met de waarde ontstaat zicht op de ernst van het effect. Omdat de waarde in principe dimensieloos is, geldt dit ook voor het effect. In het MER wordt het effect bepaald van een fysieke ingreep die leidt tot een verandering van de referentiesituatie. Die verandering kan zowel positief als negatief zijn. Een positief effect betekent feitelijk dat de cultuurhistorische waarde verbetert en een negatief effect betekent dat de waarde afneemt.

Er wordt ingegaan op effecten door het Voorlopig Ontwerp en op effecten binnen het gehele plangebied. De volgende effecttypen kunnen relevant zijn:

- Directe fysieke aantasting (oppervlakteverlies gebieden, doorsnijding structuren of amoveren gebouwen)
- Indirecte fysieke aantasting (bijv. door zettingen of trillingen; beschadiging van de fysieke toestand)
- Visuele effecten (verandering van de omgeving)

Kwalitatieve score	Omschrijving (ten opzichte van de referentiesituatie)
--	zeer groot negatief effect
-	groot negatief effect
0/-	gering negatief effect
0	Geen verandering t.o.v. de referentiesituatie
0/+	gering positief effect
+	groot positief effect
++	zeer groot positief effect

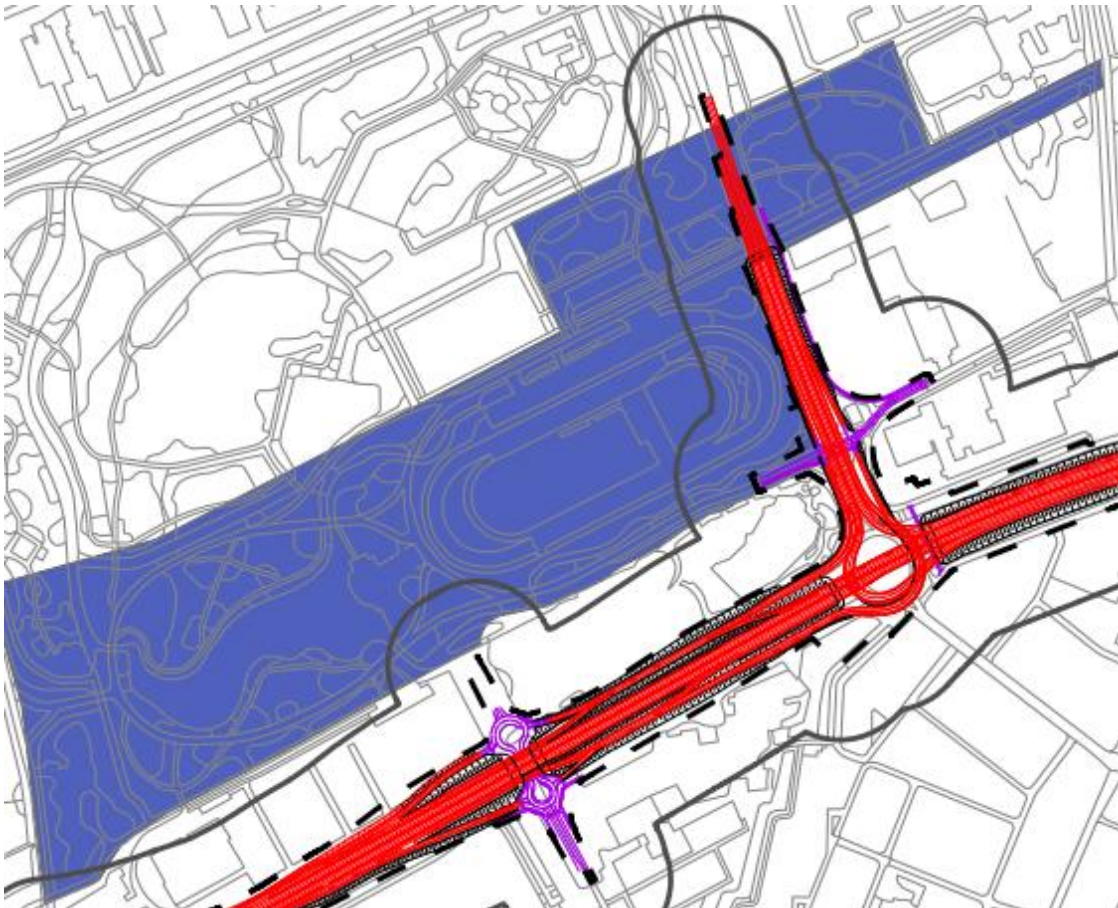
5.2 Aantasting cultuurhistorisch waardevolle gebieden

In hoofdstuk 4 is beschreven welke cultuurhistorisch waardevolle gebieden zich in het studiegebied bevinden. Enkele van deze gebieden hebben een monumentale status (rijksmonument of gemeentelijk monument), andere gebieden hebben geen monumentale status maar zijn wel beschermd via beleid. Hieronder worden de gebieden van west naar oost behandeld.

5.2.1 Effectanalyse

Stadspark (gemeentelijk monument)

Hieronder is de begrenzing van het Stadspark weergegeven (blauw). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood, talud is gearceerd), en de MER-plangrens (stippellijn).

Effecten Ontwerp

Het project ARZ leidt tot aanpassingen aan de Westelijke Ringweg en de Concourslaan (zuid). De aanpassingen aan de Westelijke Ringweg vinden deels plaats binnen de begrenzing van het monument. Aan de westzijde is er sprake van beperkt extra ruimtebeslag in het monument. Aan de oostkant van de Westelijke Ringweg worden extra rijstroken aangelegd vanaf het Vrijheidsplein in noordelijke richting. Deze extra rijstroken liggen ongeveer vanaf de kruising met de Concourslaan (noord) in het monument. De Concourslaan (noord) heeft een belangrijke cultuurhistorische waarde als hoofdonthuizing van het park. Het project ARZ leidt tot een verkleining van de oppervlakte van het monument. De oppervlakte van het ontwerp incl. talud binnen het monument is 7.016 m². In de huidige situatie wordt het monument ter plaatse van deze cultuurhistorisch waardevolle as Concourslaan (noord) al fysiek doorsneden door de Westelijke Ringweg. Het project ARZ leidt dus tot een vergroting van een reeds bestaande doorsnijding. Hetzelfde geldt voor de beleefde kwaliteit.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

Rondom de aanpassingen van de Westelijke Ringweg liggen delen van het monument Stadspark in het MER-plangebied. Hier kunnen werkzaamheden plaatsvinden die invloed hebben op

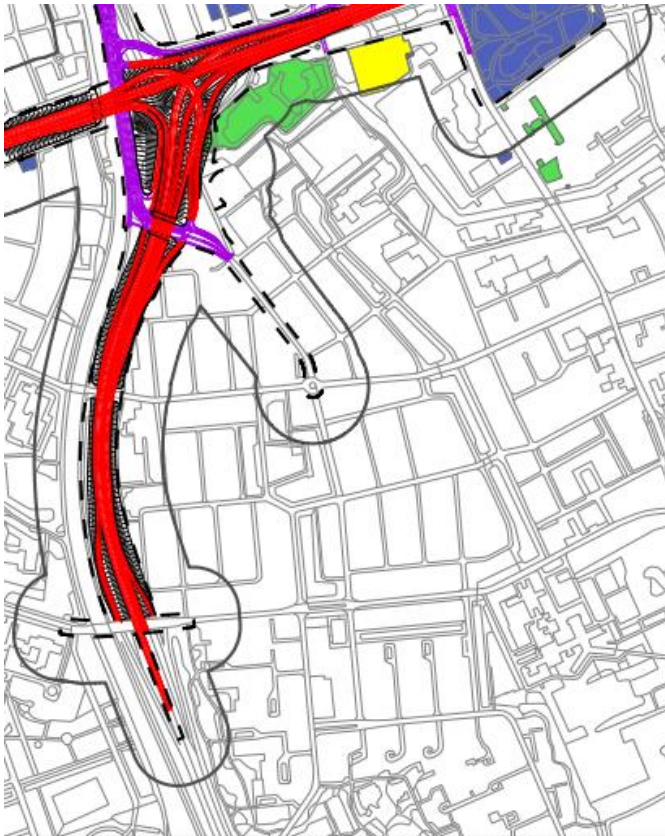
het monument. Bij het uitvoeren van deze werkzaamheden moet rekening worden gehouden met de cultuurhistorische waarde van het Stadspark.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als beperkt negatief (0/-).

De Wijert-Noord

De ligging van het wederopbouwgebied is weergegeven in figuur 4.1 van dit rapport. De begrenzing van het wederopbouwgebied is in deze figuur globaal bepaald door de ligging van de Rijkswegen A28 (aan en N7). In de onderstaande afbeelding is de ligging van de wijk De Wijert Noord weergegeven. Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood, talud is bruin) en de plangrens (stippellijn).

Effecten Ontwerp

Onderdeel van het ontwerp is de aanpassing van de Vondellaan. Deze aanpassing vindt plaats in het noordwesten van de wijk De Wijert. Deze aanpassing van de infrastructuur heeft geen effect op de cultuurhistorisch waardevolle stedenbouwkundige structuur. De aanpassingen op de A28 vinden plaats op het bestaande talud; deze aanpassingen hebben geen gevolgen voor de stedenbouwkundige structuur van De Wijert. Voor effecten in het gebied bij de Papiermolen (ten noorden van De Wijert) wordt verwezen naar het kopje "Papiermolen".

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

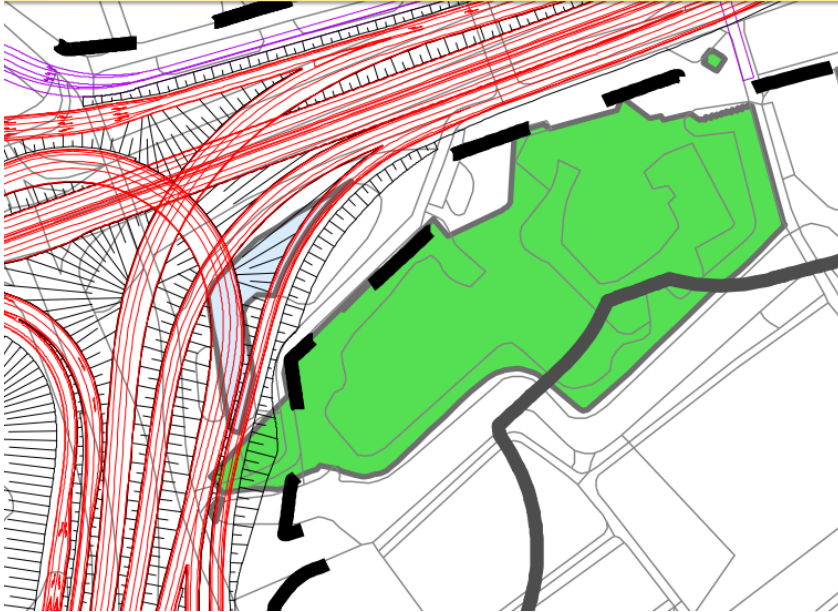
Het plangebied loopt langs de Vondellaan naar de Van Iddekingeweg. Aan de oostzijde van de Vondellaan bevinden zich twee kenmerkende stempels. Effecten op deze stempels worden niet verwacht. Bij werkzaamheden moet rekening worden gehouden met de stedenbouwkundige structuur van De Wijert.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

Papiermolen (Rijksmonument)

Hieronder is de begrenzing van het monument weergegeven (groen). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood, talud is gearceerd) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

Een deel van het ontwerp is geprojecteerd binnen de begrenzing van het monument. Dit betreft de uiterste westzijde van het monument. Hier is een nieuwe verbindingsweg tussen de Vondellaan en de N7 richting oosten geprojecteerd (oppervlakte ontwerp in monument is 804 m²). In dit westelijke puntje zijn geen bijzondere cultuurhistorische waarden aanwezig. Het monument zal op deze locatie worden herbegrensd. De effecten op de Badmeesterswoning zullen worden behandeld bij het criterium "monumenten en beschermde gezichten".

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

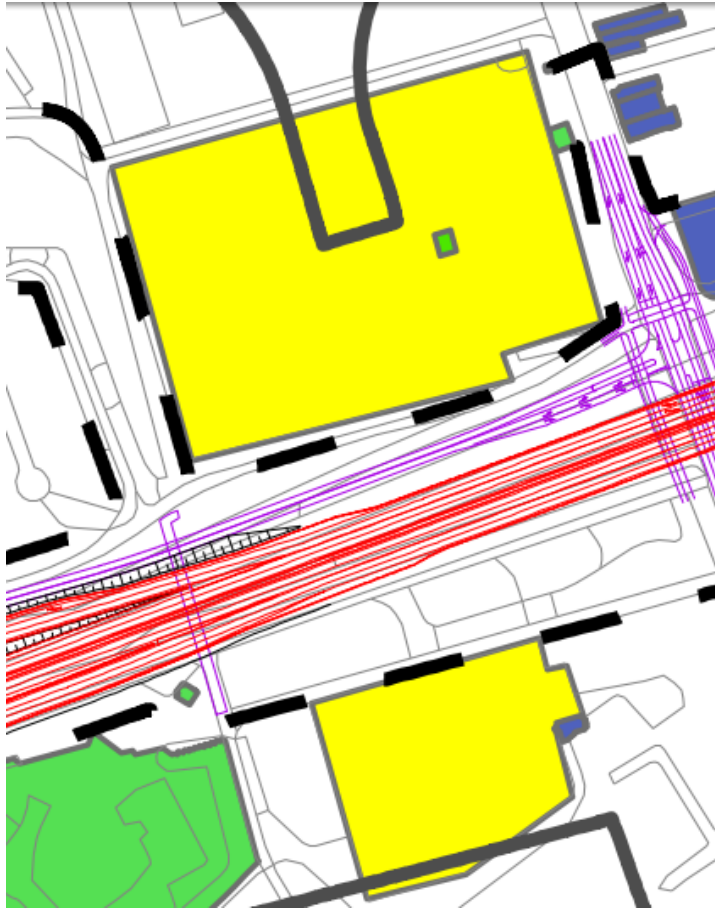
De grens van het plangebied ligt deels over het monument. Dit betreft de westelijke punt. In de westelijke punt zijn geen bijzondere cultuurhistorische waarden aanwezig, en het betreft hier maar een kleine oppervlakte van het monument binnen het plangebied. Werkzaamheden in dit deel van het plangebied beïnvloeden de cultuurhistorische waarde van het monument niet.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als beperkt negatief (0/-).

Zuiderbegraafplaats en katholieke begraafplaats (geen monumenten)

Hieronder zijn de begrenzingen van de begraafplaatsen weergegeven (geel). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp rood en paars, talud is gearceerd) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

Tussen deze beide begraafplaatsen in wordt de Zuidelijke Ringweg aangepast. Ongeveer ter hoogte van deze begraafplaatsen begint de verdiepte ligging van de Ringweg. Aan de noordzijde van de hoofdrijbaan komt de nieuwe Maaslaan. Deze nieuwe weg komt op korte afstand van de Zuiderbegraafplaats, maar hier is in de huidige situatie ook al infrastructuur aanwezig (een toerit naar de N7 en een fietspad). De aanpassingen leiden niet tot fysiek ruimtebeslag op de begraafplaatsen. Het effect is neutraal.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

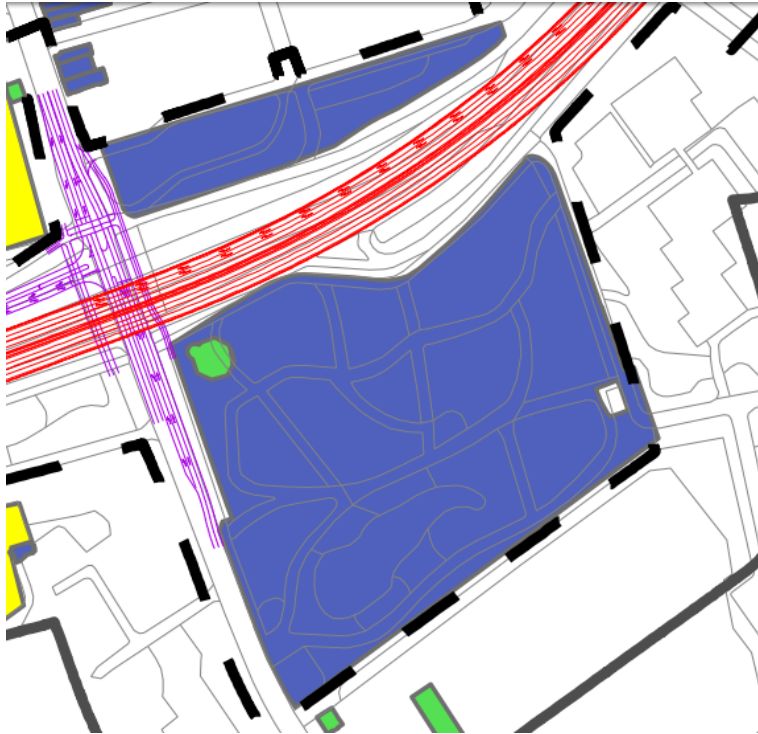
De beide begraafplaatsen liggen eveneens buiten het plangebied. De werkzaamheden zullen dus ook niet binnen de begrenzing van de begraafplaatsen plaatsvinden.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

Sterrebos exclusief theekoepel (gemeentelijk monument)

Hieronder is de begrenzing van het Sterrebos weergegeven (blauw). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood en paars) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

In het ontwerp komt de Zuidelijke Ringweg onder het maaiveld te liggen. Ter plaatse van het Sterrebos wordt een deksel aangebracht. Op dit deksel worden bomen aangeplant, zodat het Sterrebos weer 'aanheelt'. Dit deksel beslaat overigens niet de volledige breedte van het Sterrebos; er blijft een 'gat' in het deksel over waarin geen bomen kunnen worden aangeplant. Het voor een groot deel 'aanhelen' van het Sterrebos heeft positieve effecten op de cultuurhistorische waarde van het gebied. De oppervlakte bos neemt substantieel toe, en het nu nog geïsoleerd gelegen noordelijke gedeelte gaat weer integraal deel uitmaken van het Sterrebos.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

Het bestaande Sterrebos ligt binnen het MER-plangebied. Bij werkzaamheden in of nabij het Sterrebos zal nadrukkelijk rekening moeten worden gehouden met de cultuurhistorische waarden van dit gebied.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als zeer positief (++).

Beschermd Stadsgezicht Oosterpoort Oost (beschermd stadsgezicht)

Hieronder is de begrenzing van het beschermd stadsgezicht weergegeven (roze). Ook weergegeven zijn het ontwerp (rood) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

In het ontwerp komt de Zuidelijke Ringweg ter hoogte van de Oosterpoort onder het maaiveld te liggen. Er wordt een deksel aangebracht, met daarop een openbare stedelijke ruimte als verbinding tussen het beschermd stadsgezicht en bebouwing ten zuiden van de N7. Het aanbrengen van het deksel leidt ertoe dat de zuidelijke rand van het beschermd stadsgezicht beter zichtbaar en beleefbaar wordt. Dit effect wordt aangemerkt als positief (+).

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

Het Beschermd Stadsgezicht ligt op de rand van het plangebied. Bij werkzaamheden zal rekening moeten worden gehouden met de cultuurhistorische waarden van het beschermde gezicht.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als positief (+).

5.2.2 Samenvatting

In de onderstaande tabel zijn de effectbeoordelingen weergegeven.

Gebied	Effecten (VO en plangebied)
Stadspark	0/-
De Wijert-Noord	0
Papiermolen	0/-
Zuiderbegraafplaats en katholieke begraafplaats	0
Sterrebos	++
Beschermd stadsgezicht Oosterpoort	+

Uit dit overzicht blijkt dat op het toetsingscriterium "cultuurhistorisch waardevolle gebieden" zowel positieve als negatieve effecten optreden. Er zijn beperkt negatieve effecten bij het Stadspark en de Papiermolen. Daar staan (zeer) positieve effecten bij het Sterrebos en de Oosterpoort tegenover. Per saldo is de beoordeling positief (+).

5.3 Aantasting cultuurhistorisch waardevolle structuren

In hoofdstuk 4 is beschreven welke cultuurhistorisch waardevolle structuren zich in het studiegebied bevinden. Deze gebieden hebben geen monumentale status, maar worden vaak wel beschermd via gemeentelijk beleid (bijv. waarden beschreven in toelichting bij bestemmingsplannen). De structuren worden van west naar oost beschreven. In paragraaf 4.4 is een kaart opgenomen waarop deze structuren zijn weergegeven. Het Noord-Willemskanaal wordt in deze paragraaf niet behandeld omdat op dit kanaal geen effecten optreden.

5.3.1 Effectanalyse en beoordeling

Helperdiepje

Effecten ontwerp

Het uiterste westelijke deel van het huidige Helperdiepje wordt in het ontwerp aangesneden door de verbindingsweg tussen de Vondellaan en de N7 in oostelijke richting. Hiervoor zal op een zeer beperkte oppervlakte een demping van het Helperdiepje plaatsvinden. Dit is een zeer beperkte aantasting van de fysieke kwaliteit. Door de uitbreiding van het knooppunt zal de beleeftde kwaliteit van het Helperdiepje ook negatief worden beïnvloed.

Effecten werkzaamheden plangebied

Een deel van het Helperdiepje ligt binnen het plangebied. Bij werkzaamheden zal rekening moeten worden gehouden met de cultuurhistorische waarden van het Helperdiepje.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als beperkt negatief (0/-).

Hereweg en Oosterweg

Effecten ontwerp

De Zuidelijke Ringweg zal in de toekomstige situatie onder het tracé van de Hereweg en het tracé van de voormalige Oosterweg door gaan. Ter plaatse van de Hereweg en de voormalige Oosterweg bevindt zich een deksel op maaiveldhoogte. De cultuurhistorische waarde van deze lijnstructuren (die in de referentie nog wordt onderbroken door de ZRG) zal daardoor kunnen worden hersteld. Dit is een positief effect ten opzichte van de referentie.

Effecten werkzaamheden plangebied

De Hereweg en voormalige Oosterweg liggen binnen het plangebied. Bij werkzaamheden zal rekening moeten worden gehouden met de cultuurhistorische waarden van deze lijnstructuren.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als positief (+).

Oude Winschoterdiep

Effecten ontwerp

In het ontwerp komt de Zuidelijk Ringweg 'in' het Oude Winschoterdiep naar boven. Het Oude Winschoterdiep zal niet meer watervoerend zijn. Hierdoor treden negatieve effecten op. De cultuurhistorische waarde als oude vaarweg wordt aangetast. Deze waarde wordt in de huidige situatie ook al negatief beïnvloed door de aanwezigheid van twee lage bruggen. Niettemin is het kanaal in de huidige situatie nog wel watervoerend en na uitvoering van het project ARZ niet meer. Ten opzichte van de referentie wordt het effect daarom aangemerkt als negatief.

Effecten werkzaamheden plangebied

De oostelijke en westelijke oever van het Oude Winschoterdiep liggen binnen het plangebied. Bij werkzaamheden zal rekening moeten worden gehouden met de cultuurhistorische waarde.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als negatief (-).

Hunzezone*Effecten ontwerp*

Ter plaatse van de Hunzezone zijn geen grootschalige ingrepen voorzien. Er vindt een kleinschalig aanpassing plaats op de grens van de Hunzezone (aanpassing rotonde Kieler Bocht-Skagerrak). Dit leidt niet tot effecten op de cultuurhistorische waarde van de Hunzezone.

Effecten werkzaamheden plangebied

Aan de zuidzijde van de Zuidelijke Ringweg ligt een perceel behorend tot de Hunzezone binnen het plangebied. Bij werkzaamheden zal rekening moeten worden gehouden met de cultuurhistorische waarde van dit gebied.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

5.3.2 Samenvatting

In de onderstaande tabel zijn de effectbeoordelingen weergegeven.

Structuren	Verwachte effecten (VO en plangebied)
Helperdiepje	0/-
Hereweg en voormalige Oosterweg	+
Oude Winschoterdiep	-
Hunzezone	0

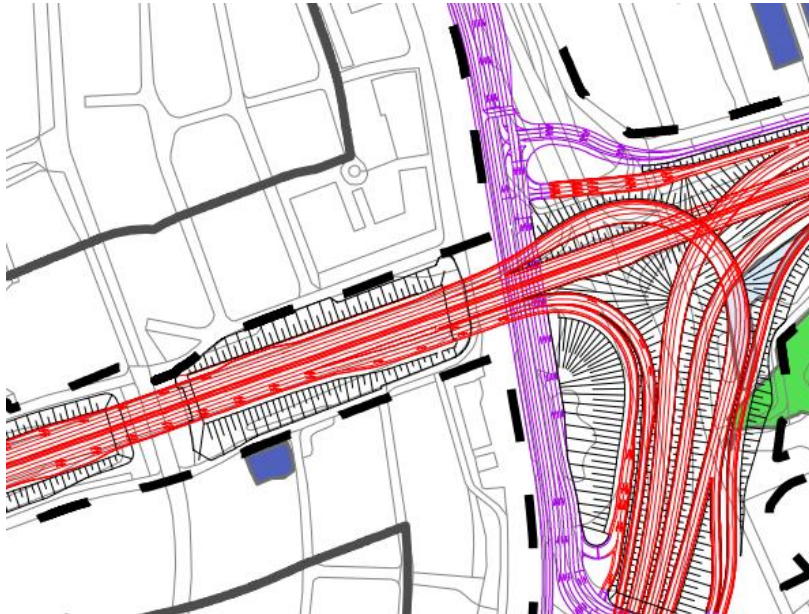
Uit dit overzicht blijkt dat op het toetsingscriterium “cultuurhistorisch waardevolle structuren” zowel positieve als negatieve effecten optreden. Er treden positieve effecten bij de structuren Hereweg en voormalige Oosterweg. Er zijn negatieve effecten bij het Helperdiepje en het Oude Winschoterdiep. Per saldo is de beoordeling beperkt negatief (0/-).

5.4 Aantasting gebouwde monumenten en beschermde gezichten

In hoofdstuk 4 is beschreven welke cultuurhistorisch waardevolle gebouwen zich in het studiegebied bevinden. Hierbij is uitsluitend gekeken naar gebouwen met een monumentale status (rijksmonument of gemeentelijk monument).

Portieketageflat Laan v/d Vrede (gemeentelijk monument)

Hieronder is het monument weergegeven (blauw). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood en talud is gearceerd) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

Tegenover deze flat wordt het talud van de N7 aangepast. Richting het oosten zal het talud worden verhoogd i.v.m. de aanpassing van het Julianaplein. De beplanting op het talud zal worden verwijderd, maar er kan niet beplanting worden aangebracht. De omgeving waarin het monument staat, zal door deze ingrepen in beperkte mate veranderen. De veranderingen leiden niet tot fysieke aantasting van het monument, en ook niet tot relevante verandering van de beleefde kwaliteit. Het effect is neutraal.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

De Laan v/d Vrede ligt binnen het plangebied. Bij werkzaamheden zal rekening moeten worden gehouden met de cultuurhistorische waarde van het monument.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

Badmeesterswoning Papiermolen

Hieronder is het Rijksmonument weergegeven (het losse groene blokje). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood, paarse lijn over de N7 is een voetgangersbrug en talud is gearceerd) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

De Badmeesterswoning aan de Papiermolenlaan 2 ligt op zeer korte afstand van de nieuwe Zuidelijke Ringweg. Verwijdering van deze woning is niet nodig. Wel zal de Zuidelijke Ringweg hier in de toekomstige situatie, anders dan in de huidige situatie, op maaiveld komen te liggen, waardoor de impact op de Badmeesterswoning (visueel, geluid) groter zal worden. Vlak naast de woning is een voetgangersbrug voorzien. Ook bij behoud van de woning zelf, is wel sprake van negatieve effecten op de cultuurhistorische waarde van de woning.

Effecten werkzaamheden plangebied

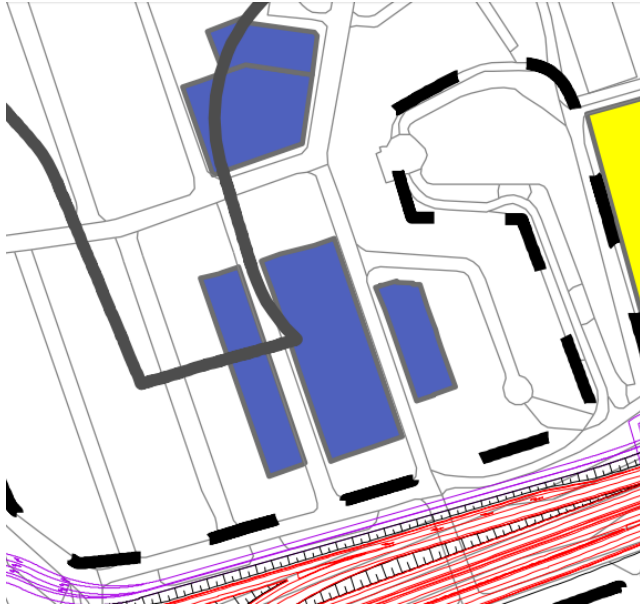
De Badmeesterswoning ligt net binnen het plangebied. Bij werkzaamheden zal rekening moeten worden gehouden met de cultuurhistorische waarde van het Rijksmonument.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als negatief (-).

Rivierenbuurt (gemeentelijke monumenten)

Hieronder zijn de drie gemeentelijke monumenten weergegeven (blauw). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood en paars, talud is gearceerd) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

In de Rivierenbuurt bevinden zich drie gemeentelijke monumenten. Het betreft een woningbouwcomplex, een voormalige R.K. Huishoudschool en een voormalig Klooster. Het woningbouwcomplex ligt op redelijk korte afstand (ca 35 meter) van de nieuw aan te leggen Maaslaan. De omgeving van het woningbouwcomplex zal in stedenbouwkundig opzicht veranderen. Deze veranderingen leiden niet tot fysieke aantasting van het monument. Er is geen sprake van aantasting van de waarden van het monument. De R.K. Huishoudschool en het voormalige Klooster liggen op ca 225 meter van de nieuw aan te leggen Maaslaan. Vanwege deze afstand zal aantasting van waarden niet optreden. De mogelijke aanpassingen van de Dinkelvijver leiden ook niet tot effecten op de drie genoemde monumenten.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

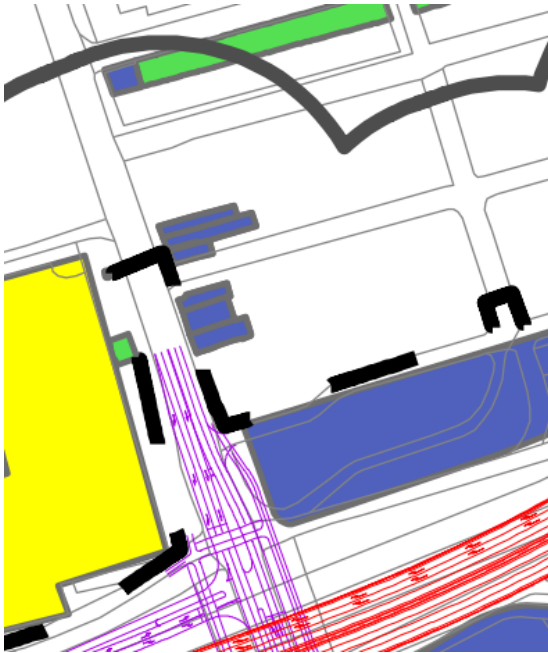
De monumenten liggen buiten het plangebied.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

Hereweg en Willemstraat (gemeentelijke en rijksmonumenten)

Hieronder zijn de begrenzingen van monumenten weergegeven. Het betreft hier de blauwe en groene aanduidingen aan de oostzijde van de Hereweg (ten noorden van het blauwe vlak van het Sterrebos). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood en paars). De monumenten liggen buiten het plangebied (stippellijn), maar deels binnen het studiegebied (doorgebroken lijn).

Effecten ontwerp

Ten noorden van de N7 krijgt de Hereweg een aansluiting op de nieuwe Maaslaan (op een locatie waar nu de oprit naar de N7 en een fietspad liggen). Het profiel van de Hereweg zelf zal mogelijk ook worden aangepast. De genoemde aanpassingen leiden ertoe dat de omgeving in verkeerskundig opzicht verandert. Deze verandering vinden echter plaats op locaties waar nu ook al infrastructuur aanwezig is. De aanpassingen leiden niet tot aantasting van de cultuurhistorische kwaliteiten van de monumenten.

Effecten werkzaamheden plangebied

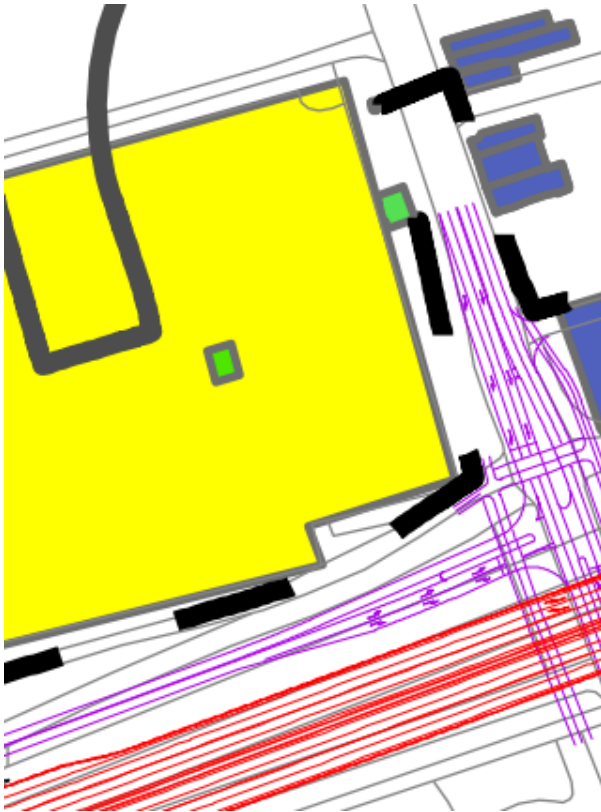
De monumenten liggen buiten het plangebied.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

Monumenten Zuiderbegraafplaats (rijksmonumenten)

Hieronder zijn de monumenten weergegeven (groen). Ook weergegeven zijn het ontwerp (weg-ontwerp rood en paars) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

Het betreft hier een Portierswoning aan de Hereweg en een grafmonument midden op de begraafplaats. De aanpassingen in het kader van het project ARZ leiden ertoe dat de omgeving in verkeerskundig opzicht verandert. Deze verandering vinden echter plaats op locaties waar nu ook al infrastructuur aanwezig is. De aanpassingen leiden niet tot aantasting van de cultuurhistorische waarde van de monumenten.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

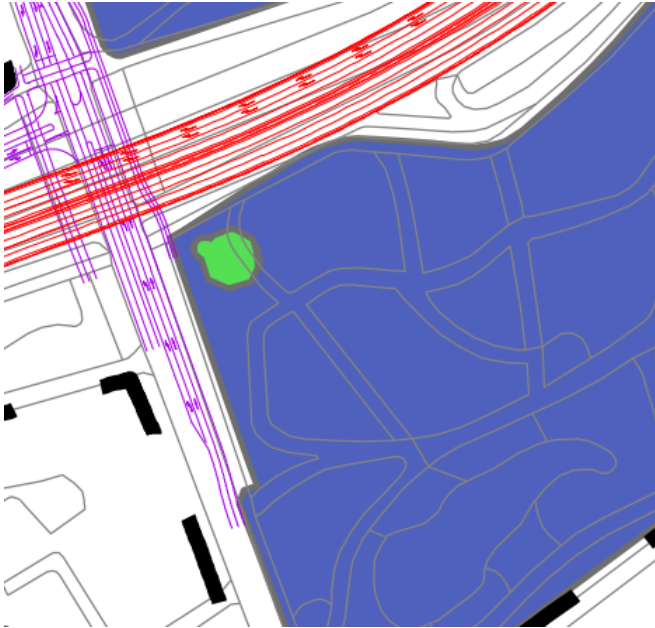
De monumenten liggen buiten het plangebied.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

Theekoepel Sterrebos (rijksmonument)

Hieronder is het monument weergegeven (groen). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp rood en paars) en de plangrens (stippellijn).

Effecten Voorlopig Ontwerp

Het nieuwe tracé van de N7 is niet over Theekoepeltje in het Sterrebos geprojecteerd. Verwijdering van de Theekoepel is niet nodig. Wel is er sprake van mogelijke risico's in de aanlegfase, doordat op korte afstand grootschalige werkzaamheden plaatsvinden. In de eindsituatie komt de koepel, door de aanleg van het Sterrebos-deksel direct ten oosten van de Hereweg, in een groene context te staan. Dit is een verbetering ten opzichte van de huidige situatie.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

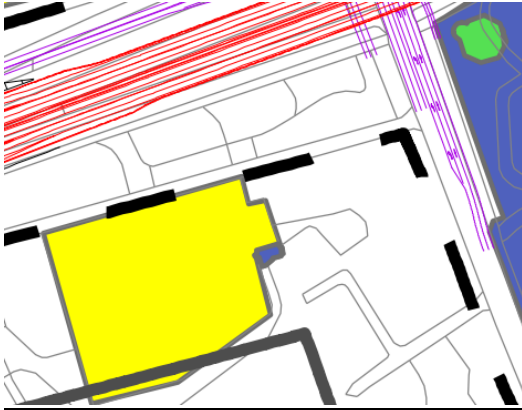
Het Theekoepeltje ligt binnen het plangebied. Bij werkzaamheden zal rekening moeten worden gehouden met de cultuurhistorische waarden van het rijksmonument.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

Kapel Rooms-Katholieke begraafplaats

Hieronder is het monument weergegeven (blauw; de R.K-begraafplaats zelf is geel). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood en paars) en de plangrens (stippellijn).

Effecten Voorlopig Ontwerp

Dit monument ligt op meer dan 100 meter van de Zuidelijke Ringweg. Vanwege deze afstand zal aantasting van de cultuurhistorische waarde niet optreden.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

De Kapel ligt buiten het plangebied.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

Van Mesdagkliniek (rijksmonument)

Hieronder is het monument weergegeven (groene elementen onderaan het kaartbeeld). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp rood en paars) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

Dit monument ligt op grote afstand (meer dan 250 meter) van de Zuidelijke Ringweg. Vanwege deze afstand zal aantasting van de cultuurhistorische waarde niet optreden.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

Het monument ligt buiten het plangebied.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

Voormalige Marechausseekantoor (gemeentelijk monument)

Het monument is weergegeven in de afbeelding (blauwe element onderaan het kaartbeeld). Ook weergegeven zijn het ontwerp (wegontwerp is rood en paars) en de plangrens (stippellijn).

Effecten ontwerp

Dit monument ligt op grote afstand (meer dan 250 meter) van de Zuidelijke Ringweg. Vanwege deze afstand zal aantasting van waarden niet optreden.

Effecten werkzaamheden MER-plangebied

Het monument ligt buiten het plangebied.

Conclusie

Ten opzichte van de referentie wordt het effect aangemerkt als neutraal (0).

5.4.1 Samenvatting

In de onderstaande tabel zijn de effectbeoordelingen weergegeven.

Monumenten	Effecten ARZ
Portieketageflat Laan v/d Vrede	0
Badmeesterswoning Papiermolen	-
Rivierenbuurt	0
Hereweg en Willemstraat	0
Monumenten Zuiderbegraafplaats	0
Kapel Rooms-Katholieke begraafplaats	0
Theekoepel Sterrebos	0
Van Mesdagkliniek	0
Marechausseekantoor	0

Uit dit overzicht blijkt dat op het toetsingscriterium “monumenten” bij slechts één locatie negatieve effecten optreden, te weten bij de Badmeesterswoning. Bij de overige monumenten treden geen effecten op. De beoordeling voor het project ARZ wordt daarom aangemerkt als beperkt negatief (0/-).

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Cultuurhistorisch waardevolle gebieden

Voor de in het studiegebied gelegen cultuurhistorisch waardevolle gebieden treden zowel positieve als negatieve effecten op. Er zijn beperkt negatieve effecten bij het Stadspark en de Papiermolen. Bij het Stadspark voorziet het ontwerp van het project ARZ in extra rijstroken naast de Westelijke Ringweg, waardoor een deel van het gemeentelijke monument verdwijnt. Dit effect is beperkt negatief (0/-) omdat de Westelijke Ring nu het monument ook al doorsnijdt. Bij de Papiermolen leidt het ontwerp tot een zeer beperkt ruimtebeslag in een deel van het monument zonder belangrijke cultuurhistorische waarden. De effecten op het Papiermolengebied zijn aangemerkt als beperkt negatief (0/-). Tegenover deze negatieve effecten staan zeer positieve effecten bij het Sterrebos. Hier wordt een cultuurhistorische waardevol gebied, dat in de referentie zeer nadelige effecten ondervindt van de ZRG, in ere hersteld. Het project ARZ leidt ertoe dat de N7 ondergronds gaat en op het deksel kan het Sterrebos weer aanhelen. De oppervlakte bos neemt substantieel toe, en het nu nog geïsoleerd gelegen noordelijke gedeelte gaat weer integraal deel uitmaken van het Sterrebos. Voor het beschermd stadsgezicht Oosterpoort is ook sprake van positieve effecten. De Ringweg wordt hier ondergronds gebracht, waardoor de kwaliteiten van het stadsgezicht beter zichtbaar en beleefbaar worden. Voor de overige cultuurhistorisch waardevolle gebieden (De Wijert Noord, de Zuiderbegraafplaats en de Rooms-Katholieke begraafplaats) worden geen effecten verwacht.

Gelet op het voorgaande is de totaalbeoordeling voor het criterium “cultuurhistorisch waardevolle gebieden” is positief (+).

Cultuurhistorisch waardevolle structuren

In het studiegebied liggen enkele cultuurhistorisch waardevolle structuren. Twee historische waterstructuren, het Helperdiepje en het Oude Winschoterdiep, moeten deels worden gedempt. Hierdoor gaat de cultuurhistorische waarde deels verloren. De aard en omvang van de demping is bij het Oude Winschoterdiep ingrijpender dan bij het Helperdiepje. De effecten op het Oude Winschoterdiep zijn aangemerkt als negatief (-), de effecten op het Helperdiepje als beperkt negatief (0/-). Ook bij de cultuurhistorisch waardevolle structuren staan tegenover negatieve ook positieve effecten. De Hereweg en de voormalige Oosterweg kunnen als gevolg van het ondergronds brengen van de ZRG weer als historische lijnstructuren op maaiveld hersteld worden. Het effect op deze twee cultuurhistorische structuren is positief (+).

Gelet op het voorgaande is de totaalbeoordeling voor het criterium “cultuurhistorisch waardevolle structuren” beperkt negatief (0/-).

Monumenten

In het studiegebied liggen diverse gebouwen die zijn aangemerkt als Rijksmonument of gemeentelijk monument. Geen van deze gebouwde monumenten moet verdwijnen. De Theekoepele in het Sterrebos en de Badmeesterswoning bij de Papiermolen staan dicht op het nieuwe tracé, maar er blijft enige afstand aanwezig. Bij de Badmeesterswoning is sprake van negatieve effecten doordat de Ringweg op korte afstand van de woning op maaiveld komt te liggen. De overige gebouwde monumenten liggen op grotere afstand; deze ondervinden geen negatieve effecten.

Gelet op het voorgaande is de totaalbeoordeling voor het criterium “monumenten” beperkt negatief (0/-).

6.2 Mitigerende maatregelen

Om de bovengenoemde negatieve effecten te beperken, kunnen mitigerende maatregelen worden getroffen. De volgende maatregelen zijn mogelijk.

- Stadspark: extra ruimtebeslag in het gemeentelijke monument zoveel mogelijk beperken.
- Oude Winschoterdiep: de negatieve effecten op de cultuurhistorische waarde van het kanaal kunnen worden gemitigeerd door te zorgen dat kanaal als wateroppervlak aanwezig en zichtbaar blijft.
- Helperdiep: de negatieve effecten op de cultuurhistorische waarde van het Helperdiep kunnen worden gemitigeerd door te zorgen dat het wateroppervlak aanwezig en zichtbaar blijft. Dit kan bijvoorbeeld door de aanleg van een brug.
- Badmeesterswoning Papiermolen: de negatieve effecten voor dit Rijksmonument kunnen worden beperkt door de plaatsing van een geluidscherm met daarop aangebrachte beplanting aan de zuidzijde van de Ringweg.

7 Literatuurlijst

Cultuurhistorische waardenkaart, gemeente Groningen

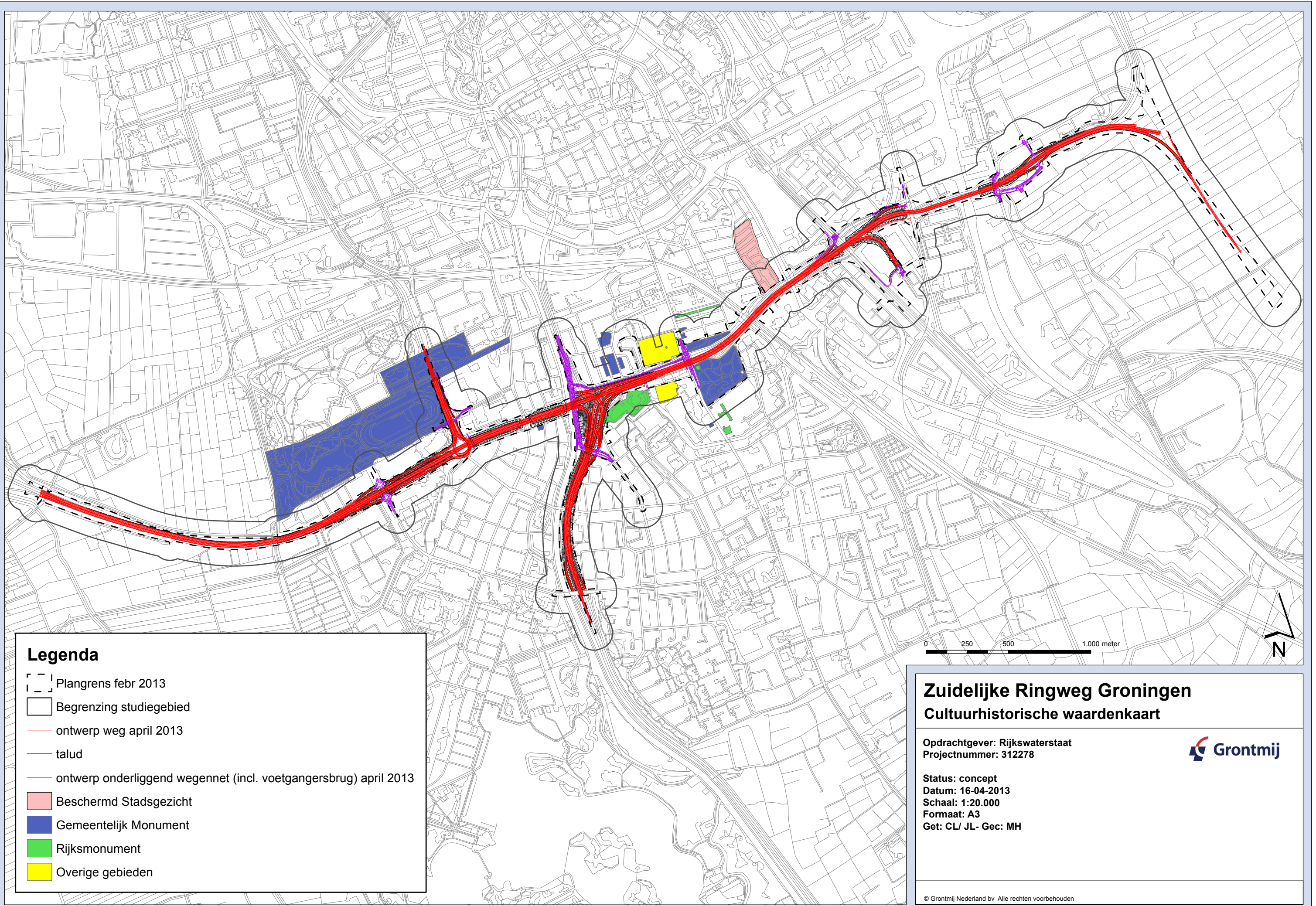
Bestemmingsplannen Herziening Eemspoort Hunzezone, gemeente Groningen

Bestemmingsplan Driebond, gemeente Groningen

Handreiking cultuurhistorie in m.e.r. en MKBA, Rijksdienst voor het Erfgoed en Commissie voor de milieueffectrapportage.

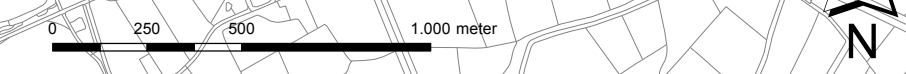
Bijlage 1

Overzichtskaart cultuurhistorisch waardevolle gebieden en monumenten

Legenda

- Plangrens febr 2013
- Begrenzing studiegebied
- ontwerp weg april 2013
- talud
- ontwerp onderliggend wegennet (incl. voetgangersbrug) april 2013
- Beschermd Stadsgezicht
- Gemeentelijk Monument
- Rijksmonument
- Overige gebieden

Zuidelijke Ringweg Groningen
Cultuurhistorische waardenkaart

Opdrachtgever: Rijkswaterstaat
 Projectnummer: 312278

Status: concept
 Datum: 16-04-2013
 Schaal: 1:20.000
 Formaat: A3
 Get: CL/ JL- Gec: MH

© Grontmij Nederland bv Alle rechten voorbehouden